

Ярослав ПІТКО,

Голова Львівського обласного об'єднання

Всеукраїнського Товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка.

**ВИСТУП НА УРОЧИСТОМУ ВЕЧОРІ, ПРИСВЯЧЕНОМУ
140-РІЧЧЮ "ПРОСВІТИ", У ЛЬВІВСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕАТРИ ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ
ІМ. СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ 8 ГРУДНЯ 2008 р.**

Дорогі просвітяни!

Шановні гості!

З огляду на поважну дату в історії нашого Товариства і те, що для кожного з нас відома його славетна історія, хотів би зупинитись на найважливіших, ключових моментах його діяльності, що дають пояснення обставин виникнення, ролі в історії України та сьогоденних завданнях "Просвіти".

Пробудженню свідомості українського люду Галичини, Буковини, Закарпаття сприяла "Весна народів" 1848 року. Саме на той час припадає створення Головної Руської Ради та проведення "Собору руських учених", які поставили питання про самостійність українського народу, злуку єдиноправних братів від "Сяну до Дону", розвиток національної культури та освіти.

На жаль, більшість діячів українського відродження 40–50-х рр. XIX ст. не витримала спротиву австрійсько-поліцейського бюрократичного апарату і скотилась до москвофільства, надіючись на ласку царського уряду.

Але чим живучий і сильний наш народ? Та тим, що в ньому завжди, часом ніби у безнадійних обставинах, проростали паростки свіжого, здорового, що кликало до життя, боротьби.

Молоде українське покоління в Галичині бачило, що серед сумного політичного становища українців в Австрії самотнім для нього порятунком може бути організація народу, яка зможе дати через освіту і просвітництво розуміння необхідності постояти за свої права. Такою організацією стала "Просвіта", перші установчі збори якої відбулися 140 років тому 8 грудня 1868 року.

"Просвіта", створена як освітня організація, швидко стала своєрідною формою самоорганізації українців в усіх сферах суспільного життя: культурній, політичній та економічній. Настільки всі ці напрямки діяльності були взаємопов'язані, що "Просвіта" в умовах бездержавності була ніби державою в державі.

За основу діяльності Товариства був взятий напрям просвітництва. Основним із засобів здійснення його було друкування книжок чистою українською мовою, тому що тодішні видання "Галицько-Руської Матиці", Ставропігійського інституту

здійснювалися змішаною мовою, в той час, коли необхідно було донести до народу твори Тараса Шевченка, Маркіяна Шашкевича, Євгена Гребінки, Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка та інших.

Найбільше уваги було приділено друкуванню шкільних підручників. Серед найбільших видань “Просвіти” – це твори новітнього українського письменства, починаючи від Котляревського.

Для поширення освіти “Просвіта” використовує вже існуючу на той час форму – читальні, мережа яких поступово розширюється.

Вже у статуті “Просвіти” 1891 року зазначено, що метою діяльності Товариства є не лише просвітництво, але й добробут українського народу. “Просвіта” береться до масштабної економічної освіти, а далі створення перших ремісничих товариств (“Побратими” у Львові, Поміч в Підгайцях, “Надія” в Збаражі і т.д.), чим пробуджує віру у власні сили, відкриває бажання та можливості до економічної і торговельної справи. Створює господарські об’єднання – “Маслосоюз”, “Господарську спілку”, “Центросоюз”, “Сільський господар”, “Народну торгівлю”.

“Просвіта” заохочувала молодь до навчання, давала стипендії на студії господарські, а далі приступила до заснування власних фахових шкіл. Першою фаховою українською школою була Господарська школа в Милованню. Допоміг у створенні цього закладу великий меценат митрополит Андрей Шептицький, який передав школі будівлі із землею. Відкрито жіночу школу домашнього господарства в Угерцях Винявських на кошти Михайла Малицького, торговельну школу у Львові.

Щоб уявити масштаб діяльності довоєнної “Просвіти”, наведу наступні дані. Станом на 1939 рік “Просвіта” налічувала 360 тис. членів, 84 філії (охопила 80 відсотків українських земель), мала 1475 власних домів, 3208 читалень, 3000 бібліотек, в яких було 700 тисяч книжок, 3,5 млн. читачів. Виходило, що 15 відсотків всіх дорослих українців належало до “Просвіти”.

Кожен загарбник розуміє, що для поневолення народу спочатку необхідно знищити його еліту. Тому під репресії перших “визволителів” потрапили активісти “Просвіти”, а майно її було пограбовано і знищено. В історії України настає темна смуга. Це був час, коли злочинна система, за висловом Олесея Гончара, “влаштувала нам не лише атомну пустелю в Чорнобилі, але й пустелю у людських душах”.

Але, коли була припинена збройна боротьба ОУН–УПА, повстало слово віри, правди, голос дисидентів-шестидесятників.

В кінці 80-х років ХХ століття загострилася криза комуністичної системи, починається активізація суспільної думки, створюються перші організації, що стояли на ґрунті українського національного відродження – Український культурологічний клуб (Київ), Товариство Лева (Львів), поширюються самвидавні часописи “Український вісник” (В. Чорновола), “Кафедра” (М. Осадчого), “Євшан-зілля” (Ірини та Ігоря Калинців, С. Шабатури).

Час вимагав об’єднання широких верств громадськості для пошуку шляхів відродження національної культури, творення підстав демократії та власної державності. І знову українці повернулися до ідеї “Просвіти”. 13 червня 1988 року було створене Товариство української мови. Злісний супротив компартійної

влади, з одного боку, і революційний порив народу перетворив установчі збори Товариства, проведені біля пам'ятника Іванові Франкові, на перший у Львові, та й в усій Україні, опозиційний до існуючої влади політичний мітинг.

Першим головою Товариства рідної мови ім. Т. Шевченка став письменник Роман Іваничук, а безсмертні слова Т. Шевченка *Учітеся, брати мої, / Думайте, читайте!!* обрано девізом Товариства.

А вже в лютому 1989 р. була проведена Всеукраїнська установча конференція Товариства української мови у м. Києві. Це свідчило, що в Україні створена організація, яка покликала до дії всі суспільні верстви, охопивши територіально всю Україну.

Товариство об'єднало людей різного віку, різних професій, що в єдиному пориві повірили у великі переміни. Можливо, тоді ще не всі усвідомлювали масштаб цих перемін, які мали привести до повалення, здавалось би, непохитної на той час імперії зла. Товариство брало найактивнішу участь в усіх ініціативах громадськості, спрямованих на поглиблення процесів демократизації суспільства і створення передумов побудови Незалежної української держави.

Пригадаймо окремі найяскравіші сторінки тих буремних літ.

1 травня 1989 р. вперше в Україні колона демонстрантів, сформована Товариством української мови ім. Т. Шевченка, до якої приєдналися члени інших організацій, прорвавши кілька барикад та кордонів міліції, пробилась до оперного театру і пройшла під синьо-жовтими українськими прапорами і антибільшовицькими лозунгами проспектом Свободи, під переляканими поглядами компартійних керівників на трибуні, назустріч радісним вітанням мешканців Львова.

В жовтні 1989 р. вийшов у світ перший в Україні друкований орган незалежної громадської організації – газета “Просвіта”, що видається і сьогодні.

21 січня 1990 р. на честь Дня Злуки Товариство спільно з Рухом, “Меморіалом”, УГС та іншими організаціями здійснило масштабну політичну акцію – живий ланцюг від Києва до Львова.

Одним із основних завдань Товариства була боротьба за надання українській мові статусу державної. В резолюції конференції від 18 грудня 1988 року, проведеній Товариством, визначено принципи майбутнього закону про мови, які враховано в законі, і цей закон з невеликими доповненнями і змінами діє в Україні і сьогодні, але, на жаль, не виконується.

У вересні 1990 р. львівському Товариству вдалося відродити видавничу діяльність “Просвіти”, спрямовану на масове видання творів, що подавали справжню історію України. Всі пам'ятають масовий тираж “Історії України” О. Лотоцького, “Історії України для дітей” Крип'якевича, “УПА” Мірчука, праці Донцова.

Яскравою сторінкою історії Товариства стали вибори до місцевих рад та Верховної Ради України у 1990 р. Демократичний блок, до якого входили, крім “Просвіти”, Народний Рух України, Українська Гельсінгська Спілка, “Меморіал”, “Студентське братство”, забезпечив обрання на березневих виборах 1990 р. понад 100 депутатів Верховної Ради, здобув перемогу у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях.

Великий внесок просвітян у підготовку успішного проведення референдуму

1 грудня 1991 року, особливо в східних і південних областях України. Сотні агітаційних груп, концертних колективів, мільйони листівок, спеціальні видання газет, брошур допомогли мільйонам громадян сказати “ТАК” незалежній Україні.

Однак з кожним роком першого десятиріччя незалежності України спостерігався процес втрати позицій демократичних сил. Багато демократів не пройшло випробування владою, і цим скористалася стара компартійна номенклатура. Помилкою було і те, що в Україні не була проведена люстрація. В Україні почалися процеси, які вели до тотальної корумпованості влади, відхід від національних пріоритетів, зокрема в мовному питанні. Постало питання – якою бути Україні: справді українською державою чи конгломератом денаціоналізованого населення, що втратило історичну пам’ять?

Випробуванням на зрілість суспільної думки, відчуття відповідальності та готовності до відповідного чину був 2004 рік. Хочу зазначити, що не всі громадські організації, а особливо наша інтелігенція, виявились готові проявити свою громадянську позицію, а перебували в стані пасивного очікування, відмовляючись навіть поставити свій підпис під заявами чи зверненнями, не те що йти до людей зі словом правди.

І що б ми сьогодні не говорили, а правда була в тому, що стояло питання, якою бути Україні: промосковським васалом з диктатурою Медведчука чи розвиватись як самостійній демократичній, європейській державі. Ці події показали, що “Просвіта” не тільки стала в центрі боротьби, вона підготувала актив помаранчевої революції. Перші активісти помаранчевої революції вийшли з молоді, яка гуртувалась навколо “Просвіти”, зокрема молодіжного журналу “Торба”, що видавався в “Просвіті”. Активним пропагандистом, що впливала на думку людей, була газета “Просвіта”. Саме на базі “Просвіти” (наших приміщень, а особливо людського ресурсу) була створена Громадська приймальня Віктора Ющенка, керівником якої був голова “Просвіти”. Це був центр ідеологічної роботи при підготовці Президентських виборів, а під час революції пункт відправки до Києва людей, гуманітарної допомоги. На базі “Просвіти” в той час діяв освітній проєкт, а також була сформована перша група спостерігачів з представників області числом 500 осіб, які з виборчих дільниць Дніпропетровська та Кривого Рогу в перший день революції прибули на майдан. Кожного дня відправлялися групи агітаторів у райони. Напевне, не випадково, що тільки проти “Просвіти” був вчинений терористичний акт: підірвано гранатою офіс на вулиці Друкарській, 6.

Я приділив цим подіям більше часу не випадково, бо саме в таких екстремальних ситуаціях проходять випробування люди, організації. “Просвіта” це випробування пройшла гідно і завжди адекватно реагувала на всі суспільні події. Реакцією на відверту агресію Росії проти Грузії було створення комітету підтримки Грузії, який працював на Друкарській, 6. Комітет провів акції протесту: пікетування Російського консульства, віче, виставки фотодокументів та інше. У відповідь на спробу конституційного перевороту другого вересня 2008 р. був скликаний громадський форум усіх громадських організацій Львівщини під егідою “Просвіти”.

Хочу зазначити консолідуючу роль “Просвіти”. Спільно з громадськими організаціями державницького спрямування ще у 2004 р. створено громадське об’єднання “Українська альтернатива”, яке очолює голова “Просвіти”. Сьогодні

немає розуміння ситуації в політичній еліті, що замкнулась в партійній шкаралупі, в середині якої будує свою Україну, протоптує свою стежку. Політичний хаос в Україні є наслідком того, що громадськість довірливо дала можливість законодавчо закріпити узурпацію влади новій партійній еліті, а точніше – номенклатурі через закріплення пропорційної, тобто партійної виборчої системи, яка закріпила право партійним верхівкам в стінах Верховної Ради вирішувати долю України, долю народу.

Тому ми повинні ініціювати громадський рух за зміну виборчої системи. До місцевих органів влади вибори мають бути за мажоритарною системою, до Верховної Ради як мінімум за відкритими списками, де виборці голосують за конкретних осіб і мають змогу відкликати депутата.

Основним завданням “Просвіти” і надалі залишається збереження та розвиток української мови та історичної пам’яті, власне тих чинників, завдяки яким збереглась українська нація і навколо чого можливе сьогодні об’єднання нашого народу.

Окрім заяв, звернень, інших акцій, які загострюють увагу до проблеми мови, але, на жаль, до чого вже всі звикли, “Просвіта” реалізовує конкретну і дуже дієву програму пропагування українського слова, української книжки. Наша “Просвіта”, єдина в Україні, створила мережу книжкових магазинів з українською книжкою. Гордістю нашою є “Центр української книги”, магазин української книжки на вул. Васильківського. Частково відновлена читальня “Просвіти” на вулиці Винниченка. Недоліком читальні є те, що частина приміщення належить комерційній структурі. На жаль, місцева влада не тільки не сприяє роботі щодо розповсюдження української книжки, а навпаки, ставить перешкоди. Три роки йшла боротьба за збереження приміщення читальні на вулиці Винниченка. В грудні 2008 р. був демонтований без попередження книжковий кіоск на площі святого Юра. Цей факт говорить про ставлення Львівської влади до проблем духовності.

“Просвіта” реалізовує ще один цікавий проєкт: “Читай, дивись і слухай українське”, метою якого є пропагування всього українського. В рамках акції проводиться виставка-продаж української книжки, презентація нових видань за участю авторів, концертні програми, демонстрування українських фільмів. Ця акція щорічно проходить в районах та містах області та проводиться спільно обласною “Просвітою” та місцевими організаціями.

“Просвіта” сьогодні не займається книговидавничою діяльністю, оскільки сьогодні у Львові є достатня кількість добрих видавництв, з якими в нас добрі контакти і які беруть участь у наших виїздах в райони та міста. Але ми підтримуємо видання та проводимо презентації окремих творів. Хочу згадати тільки знакові. Це “Острозька Біблія” (упорядник о. Рафаїл), “Вогненні стовпи” Р. Іваничука, “Місія Бандери”, “Свєген Коновалець” Ярослава Сватка та інші. Найцікавішим проєктом “Просвіти” в цьому напрямку є спільна робота з Львівським національним університетом ім. Івана Франка та видавництвом “Літопис” над унікальним виданням першої української “Енциклопедії міста Львова”, над якою працює понад 200 науковців. Керівник проєкту Михайло Комарницький – член правління “Просвіти”. Видано два томи.

Важливою ділянкою в роботі “Просвіти” є пропагування українського кіно.

“Просвіта” викупила ліцензію та копії першого художнього фільму про УПА “Нескорений”, який демонструвався фактично в кожному селі та місті Львівської області. Так само пропагувався фільм того ж Олесь Янчука “Залізна сотня”. На першій презентації цього фільму у кінотеатрі “Львів” поза переповненим залом стояли сотні людей. “Просвіта” провела презентації практично всіх українських фільмів. Останні з них – це презентації фільму “Владика Андрей”, а також дитячого мультфільму “Лис Микита”.

Відновлення історичної пам’яті має бути в основі політики керівництва Незалежної Української держави. І ми вітаємо та підтримуємо в цьому напрямку кроки Президента України В. Ющенка, зокрема визнання голодомору, відновлення Батурина, надання Роману Шухевичу звання “Герой України”, ініціативи щодо відзначення Дня захисника Вітчизни в день героїв Крут 29 січня. Але утвердження героїчних сторінок нашої історії в свідомості людей, особливо молоді, повинно бути завданням всіх: сім’ї, школи, громадських організацій.

Для “Просвіти” – це один з головних напрямків діяльності. І найфундаментальніша робота – це проведення щорічної всеукраїнської генеалогічної конференції “Український родовід”, завдання якої налагодити зв’язок поколінь, через корені свого роду побачити історію свого народу. Матеріали конференції видаються. Ця робота проводиться нашою просвітянкою – трудівницею Адріаною Огорчак, яка, крім того, підготувала цілу школу екскурсоводів, котрі популяризують правдиву українську історію м. Львова.

Відновленню історичної пам’яті, зміцненню патріотичного духу сприяє проведення щорічного Всеукраїнського дитячо-юнацького фестивалю української патріотичної пісні “Сурми звитяги”, засновником і організаторами якого є “Просвіта” та Центр національного відродження імені Степана Бандери, а також спільні акції до всіх національних свят, таких як День Героїв. Вже в цьому році влаштовано відзначення сторіччя від дня народження провідника Нації Степана Бандери та акцію до Дня Злуки. Хочу зазначити, що практично всі засідання оргкомітетів з цих заходів проходять на Друкарській, 6.

Окремо хочу наголосити на святкуванні Дня Матері, яке стало традиційним. В цей день у Шевченківському гаї збираються тисячі людей. У проведенні свята беруть активну участь окремі райони м. Львова та області: Шевченківський, Франківський, Залізничний, Самбірський, Жидачівський, м. Ходорів та інші.

Важливе місце у формуванні свідомості людини, політичної думки належить засобам масової інформації. Сьогодні інформаційний простір українці, на жаль, програють, як на Всеукраїнському рівні, так і на регіональному. Те, що ми бачили і слухали на Новий рік та в час Різдвяних свят на телебаченні та радіо – це глум над українцями. Тому, з одного боку, ми маємо різко реагувати, апелюючи до керівників держави, а з іншого, всіма засобами входить в інформаційний простір. У надзвичайно важких фінансових умовах видається газета “Просвіта”. Завдання наше покращити якість та збільшити наклад. Необхідно вийти в найближчий час на відкриття теле- та радіопрограм. Цю роботу повинна виконувати інформаційно-аналітична служба, яка сьогодні теж формується і без якої в сучасних умовах будемо відставати від життя. Нові умови диктують нові форми роботи.

Всі заходи обласного правління визначають основні напрямки діяльності Товариства, але ця робота в різних формах повинна знайти своє відображення і в містах та селах області.

Тому одним із важливих завдань є забезпечення розвитку мережі, яка б охоплювала всі райони, міста, села. В кожному селі, трудовому колективі має бути осередок “Просвіти” хоча б з трьох ентузіастів, які розуміють важливість просвітницької роботи і готові пожертвувати для цього своїм часом. Ми розуміємо, що багато активних людей пішли в партії, бачачи там перспективу потрапити у партійні списки. Найприкріше, коли ці люди, а часом це колишні члени нашого Товариства, вороже налаштовані проти громадських організацій взагалі.

Інші пасивно спостерігають за подіями і претензійно запитують: а де “Просвіта”, а “Просвіта” що робить? В таких випадках мені пригадуються слова художника, активного громадського діяча Івана Труша, який говорив: “Якщо ти багато говориш про патріотизм, та покажи місце, де це ти зробив”.

Але я оптиміст. Відзначення 140-річчя “Просвіти” у Львові та містах області повернуло нас не тільки до історії Товариства, але й до самої ідеї просвітництва, його ролі у формуванні суспільної свідомості.

До людей, зокрема інтелігенції, приходить розуміння необхідності будувати громадянське суспільство знизу. Влада сьогодні в цьому не зацікавлена, не зацікавлена і політична еліта, адже незорганізованим суспільством легше управляти чи відверто маніпулювати. Організоване суспільство не дасть себе обкрутити, не дасть зневажити на своїй землі зайдам. В районних та міських об’єднаннях проходить перереєстрація членів Товариства. Видано 3 тисячі квитків.

Відрадним є поживлення роботи в багатьох районних організаціях, зокрема, відновлення роботи “Просвіти” в Буському районі. Хочеться відзначити актив і, зокрема, голову цієї організації п. Людмилу Ціхоцьку, яка зуміла за кілька місяців провести велику організаційну роботу, і сьогодні просвітяни активно працюють в районі.

Але, на жаль, не відновлена робота в Бродівському районі. Особливо нас хвилює занепад Миколаївської організації. Я хотів би тут навести приклад, як втручання адмінресурсу в громадські справи може зруйнувати організацію. Щоб відібрати приміщення в районної “Просвіти”, влада створила на базі Райвно Миколаївської РДА міську “Просвіту” і через неї відсудила приміщення, і фактично розвалила із середини організацію.

Приведу й інший приклад, як всупереч владі, після семирічної боротьби перейшло у власність історичне приміщення Рудківської “Просвіти”. Я захоплююсь впертістю і ентузіазмом п. Володимира Галинського, з яким ми всі ці роки доби-валися повернення приміщення і який за короткий час створив Краєзнавчий музей у м. Рудках.

Щодо нинішньої ситуації, ми не можемо спокійно спостерігати, як ті, кому ми довірили долю України, втратили всяку відповідальність перед своїм народом, пожирають один одного, штовхаючи молоду державу, за яку віддали життя мільйони борців за волю України, в прірву. Пробують у стінах парламенту змінювати державний лад, Конституцію.

Сьогодні, як ніколи, корумпована влада, відбулось нечуване зрощення влади та капіталу. Така благодать не снилась і сицилійським мафіозі.

Виступ голови Львівського об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка Ярослава Пітка

Урочисті збори, присвячені 140-ій річниці створення "Просвіти" у Львівському театрі опери та балету ім. С. Крушельницької 7 грудня 2008 р.

І це в час, коли активізувався північно-східний сусід – Росія. Ще не загоїлись рани волелюбного грузинського народу, завдані прямою агресією Росії. Це виклик світовій спільноті і застереження для України. Тим більше, що економічна та політична, зокрема інформаційна, війна проти України проводиться з моменту проголошення її Незалежності. Здійснюється це з використанням антидержавних сепаратистських сил, так званої "п'ятої колони", зокрема в Криму, Закарпатті, Донецьку.

І ще одна небезпека – це наша зневіра і пасивність. Де гасло наших славних попередників: "Якщо не я – то хто? Якщо не сьогодні – то коли?", що кличе кожного до праці, до особистого внеску у розбудову української держави? Усе це спонукає нас до праці – невтомної, наполегливої, до будівництва власного Українського Храму – Держави.

Завершити хочу словами лауреата Шевченківської премії Героя України, почесного голови "Просвіти" Р. Іваничука: "Просвіта" має жити вічно. Україні ніколи не буде забагато світла цивілізації: в нових умовах нашого буття – в центрі просвіченої Європи – той смолоскип і та зоря хай запалають новим могутнім світлом – не для засліплення сусідів, а для того, щоб вони побачили нас, зацікавились нами і визнали собі рівними".

Слава Україні!